

MAKEDONSKA ISELJENIČKA KULTURA I KULTURNE INSTITUCIJE

(na primjeru Kanade)

TANAS VRAŽINOVSKI

Institut za staroslovenska kultura
Arhiv na Makedonija
Ul. Gligor Prličev 3, 1000 Skopje
Makedonija

UDK: 930.85:325.14(71=163.3)

Kategorija: Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 20.12.2005.

Prihvaćeno: 1.9.2006.

Makedonsko iseljeničtvo u prekoceanskim zemljama ima povijest dužu od sto godina. U tom su vremenskom razdoblju iseljenici iz Makedonije, seleći se u druge zemlje, sa sobom nosili i čuvali svoju tradicionalnu makedonsku kulturu. Već i sama činjenica da sudjeluju u kulturnom životu novih zemalja obogaćuje multikulturni život zemalja u koje sele.

Ključne riječi: Makedonija / dijaspora / Kanada / kultura

Poljski etnosociolog Josef Obremski, koji je od 1932. do 1933. godine terenski istraživao u Makedoniji, u kasnijim je svojim radovima isticao važno i ravnopravno mjesto makedonske narodne kulture u okviru balkanske i europske kulture. U tom je smislu napisao: (Makedonska kultura, nap. T. V.) "*Zajedno sa svojom bližom i daljom subraćom na Balkanskom poluotoku, pripada južnoslavenskoj jezičnoj grupi, a samim tim i velikoj europskoj porodici i zajedno s drugim narodima na Poluotoku predstavlja jednu od različitih varijacija tradicionalne narodne kulture istočne Europe*" (Obremski, 2001:25).

Problematici kulture makedonskog iseljeničtva, kao i uopće iseljeničkoj problematici, u našoj je znanosti posvećeno malo pozornosti. U nas nema terminološkog razgraničenja u odnosu na kulturu makedonskog iseljeničtva prema tome što je "iseljenička kultura" ili "etnička kultura" i jesu li ovi termini odgovarajući, tj. odražavaju li najbolje kulturu koju su stvorili Makedonci izvan svoje domovine. Ipak, smatramo da je termin "iseljenička kultura" prihvatljiv i da odražava pravo stanje kulture makedonskog iseljeničtva, koja, zapravo, sadrži tri osnovna elementa: prvi – makedonsku nacionalnu kulturu, drugi – kulturu zemlje iseljenja i treći – kulturu sazdanu na osnovi dviju navedenih, odnosno novosazdanu kulturu koju imenujemo "iseljeničkom kulturom" kao specifičnom etničkom kulturom komponiranom na kulturološkoj osnovi zemlje u kojoj iseljenici žive (Posern-Zielinski, 1987:59).

Naša se istraživanja iseljeničtva odnose na proučavanje makedonskog iseljeničtva u Kanadi i u SAD-u. To je prirodno jer su se u ove zemlje najranije iselili Makedonci i

tamo se bilježe prve makedonske etničke organizacije, pa time i kulturne. Podrazumijeva se da je u tim zemljama naše iseljeničtvo najbrojnije. Na žalost, takva istraživanja nisu provedena u Australiji, gdje se makedonsko stanovništvo posljednjih 20-ak, 30-ak godina naglo povećava. Ista se situacija, ako ne i gora, odnosi na naše iseljeničtvo u zemljama zapadne Europe. To iznenađuje jer gotovo da ne poznajemo njihovu kulturu, odnosno njihova kulturna udruženja i djelatnosti. Prema tome, dosadašnja istraživanja makedonske iseljeničke kulture su površna.

Istraživanja makedonske iseljeničke kulture u SAD-u i Kanadi imaju elemente prema kojima se može zaključiti da je razvoj kulture u ovim dvjema zemljama takoreći identičan. Može se pretpostaviti da je slično i u Australiji. Smatramo da je ova tvrdnja točna, no ovdje, svakako, valja imati u vidu i posebnosti značajne za spomenute zemlje. Prema tome, ne može se prihvatiti mišljenje da se zaključci koji iz toga proizlaze automatski odnose i na kulturu iseljenika u drugim zemljama.

Iseljeničtvo je proces koji se odvija naraštajima. Najčešće se tek treći naraštaj smatra integriranim u novu kulturu. Podrazumijeva se da i tu postoje određeni uvjeti. Svaki naraštaj iseljenika ima druge teškoće i probleme i različito doživljava novu situaciju. Nadilaženje tih teškoća ovisi o mnogim čimbenicima, na primjer o: kulturološkoj i zemljopisnoj udaljenosti između svoje domovine i zemlje iseljenja, poznavanju kulture i civilizacije zemlje u koju se dolazi, zatim jesu li prije imali dodira s tuđim kulturama, stupnju obrazovanja, osobnoj kulturi, poznavanju jezika nove sredine i sl., kao i o prihvaćanju u novoj etnokulturnoj sredini. Zbog toga se u nekim situacijama razlike između vlastite i nove kulture čine nepremostivima.

Makedonsko iseljeničtvo je uglavnom iz seoske sredine i u sebi nosi seosku kulturu. Čak su i oni iseljenici koji potječu iz grada uklopljeni u narodnu kulturu. Tu je jedan od glavnih razloga teškoj prilagodbi makedonskih iseljenika novoj kulturnoj sredini. Oni, bez obzira na vrijeme provedeno u novoj kulturnoj sredini, ostaju vjerni svojem tradicionalnom odgoju, svojim tradicionalnim običajima i pogledima.

Jedan od važnih elemenata u procesu kulturne prilagodbe iseljenika je takozvani "kulturni pritisak" koji dolazi s dviju strana. Prvi je pritisak nove kulturne sredine, a drugi je pritisak vlastite kulture koja je povezana s kulturom cijelog naroda i teži čuvanju nacionalne veze, koja podrazumijeva i kulturnu vezu kao važan aspekt u čuvanju svog nacionalnog identiteta i suprotstavljanje procesu asimilacije. Tu valja uzeti u obzir da svaka etnička skupina, pa tako i makedonska, ima svoj vlastiti, više ili manje izdvojen skup kulturnih i društvenih sustava koji se mogu imenovati kao kulturološki sustavi skupine, nasuprot osobnim kulturnim sustavima koje pojedini članovi sami izgrađuju da bi se što lakše snašli u posebnim situacijama koje pred njih postavlja život u novoj sredini (Smolicz, 1990:60). Kulturni pritisak na etničku skupinu može voditi u dva pravca: zadržavanje svoje kulture s jedne strane, a, s druge, što brža kulturna prilagodba iseljenika. Ovaj se trenutak odrazio i u statutima makedonskih organizacija, pa, primjerice, u statutu društva "Napredok" iz sela Gabreš piše: "Da se daju naputci osobama gabreškog podrijetla koji su nedavno stigli u Kanadu o kanadskim običajima,

ponašanju, zabavi i kulturi, da im se pomogne u prihvaćanju kanadskog načina života da podignu svoju svijest o raznolikosti kulture." Ili: "Da osnuju, održavaju i vode društveni klub čiji će ciljevi biti zaštita i produžavanje kulturnog naslijeđa Kanađana gabreškog podrijetla", kao i "Da pomaže osobama gabreškog podrijetla da integriraju svoju kulturu u multikulturu modernog kanadskog društva."

Makedonsko iseljeničtvo je razvilo svoj sustav društveno-kulturnog djelovanja koji podupire etničko organiziranje da bi gradilo vlastita kulturna dobra koja se oslanjaju na makedonsko kulturno naslijeđe, ali se i obogaćuju elementima suvremene makedonske kulture. No, ipak, te kulturne aktivnosti su ograničene jer obuhvaćaju samo neka područja kulturnog života, koji je, uglavnom, povezan s narodnom kulturom.

Kulturne aktivnosti makedonskih etničkih organizacija reguliraju njihovi ustavi, odnosno statuti. Prema tome, nositelji kulturnog života makedonskog iseljeničtva od samog su početka bile makedonske etničke organizacije u čijem sastavu rade odgovarajuća kulturno-prosvjetna tijela. Takva tijela su predviđena, takoreći, u svim makedonskim organizacijama, bez obzira na njihov značaj.

U statutu Američko-kanadske makedonske pravoslavne eparhije postoji eparhijski Crkveno-prosvjetni savjet i Kulturno-prosvjetni savjet. Crkveno-prosvjetni savjet se brine za područje crkvene *prosvete* i crkveno-kulturne izdavačke djelatnosti. On predlaže radne programe u učilištima, kao i programe za crkveno-vjerske, kulturno-prosvjetne i zabavno-sportske aktivnosti pri crkvenim općinama. Takvi savjeti postoje u svim crkvenim općinama. Crkvene su općine sa svojim crkvama zapravo i kulturne općine.

U okviru crkvenih općina djeluje više kulturnih sekcija i društava. Pri crkvenoj općini "Sv. Kliment Ohridski" u Torontu djeluje makedonsko učilište kao jedno od prvih makedonskih učilišta u Kanadi. Makedonska etnička učilišta postoje i pri crkvenim općinama u gradovima Windsor i Hamilton. Tu učenici uče jezik svojih predaka, povijest i zemljopis stare domovine. Bogatu kulturnu i prosvjetnu djelatnost razvija *literaturno* društvo "Braća Miladinovci" koje se skrbi za afirmiranje makedonskog jezika i kulture u makedonskoj etničkoj zajednici. Društvo vodi i izdavačku djelatnost te objavljuje poetske i prozne publikacije svojih članova. I pri crkvenoj općini "Sv. Prorok Ilija" u Mississagi postoji *literaturno* društvo "Kočo Racin".

U okviru crkvene općine "Sv. Kliment Ohridski" djeluje i dramska sekcija "Ilinden", koja ima važnu kulturnu misiju među iseljenicima. Ona afirmira makedonsku dramu, a time i makedonski jezik i literaturu. Njezine su predstave kulturni doživljaj u makedonskoj etničkoj sredini, kojoj obogaćuju kulturni život. U dugogodišnjem postojanju ove dramske sekcije bilo je postavljeno više makedonskih drama, na primjer "Čorbađi Teodosi" i "Čest" Vasila Iljoskog, "Rasplamteniot fabel" Tome Arsovskog, "Sveti Kliment Ohridski" Laze Karovskog, "Crni stranici od minatoto-pisma od građanska vojna vo Egejska Makedonija" Tanje Đorđević, "Makedonska krvava svadba" i "Duhot na vremeto" Vojdana Černodrinskog i druge drame.

Isto su tako nositelji kulturnog života pri crkvenim općinama i ženske sekcije, koje organiziraju i sudjeluju u više multikulturnih manifestacija, kao što je, na primjer, "Ka-

ravanot na naciite" i sl. Kulturni život pri crkvenim općinama obogaćuju svojim koncertima i crkveni zborovi, uglavnom s crkvenom glazbom (Vražinovski, 1994:75-136).

Posebno mjesto u razvoju kulturnog života pri makedonskim crkvenim općinama u Kanadi pripada kulturno-umjetničkim društvima koja njeguju makedonski glazbeni folklor. U okviru crkvene općine "Sv. Kliment Ohridski" u Torontu, djeluje jedna od najpoznatijih makedonskih plesnih skupina "Makedonka", koja vrlo uspješno predstavlja makedonski glazbeni folklor u Kanadi i izvan nje. U njezinu sastavu postoji i omladinska skupina koja okuplja djecu i mladež od 7 do 16 godina. Tu djeluje i plesna skupina "Solunski biseri", koja je osnovana zbog sve većih potreba makedonske zajednice u Kanadi za kulturno-zabavnim životom. U crkvenoj općini "Sveti Nikola" u gradu Windsoru djeluje plesna skupina "Đerdan". Ona često gostuje među našim iseljenicima u Kanadi i u SAD-u. Tu djeluje i najpoznatiji makedonski orkestar "Decata od Buf". Plesna skupina "Ilinden" postoji pri crkvenoj općini "Sv. Naum Ohridski" u Hamiltonu. Istoimena plesna skupina djeluje i u crkvenoj općini "Sv. prorok Ilija" u Mississagi. Jedna je od najpoznatijih plesnih makedonskih skupina u Torontu bila skupina "Seljani", koja je nastupala samostalno, a neko je vrijeme bila ogranak crkvene općine "Sv. Kliment Ohridski" u Torontu.

Makedonska kulturno-umjetnička društva su među našim iseljeništvom kulturno aktivna. Ona ne samo što promiču makedonski glazbeni folklor u multikulturni prostor Kanade nego su i važan čimbenik u čuvanju nacionalnog identiteta, ona njeguju domoljubne osjećaje Makedonaca, a u mladih naraštaja razvijaju osjećaje ljubavi i povezanosti s domovinom svojih predaka. Kulturno-umjetnička društva u svojim nastupima barem za trenutak vraćaju iseljenike u njihova rodna mjesta, do njihovih najbližih, čime se gradi postojana veza između njih i staroga kraja (isto, 225-228).

Široku kulturnu aktivnost razvija organizacija "Obedineti Makedonci", u čijem okviru postoje tri odbora, koja nose kulturni i obrazovni život našeg iseljeništa: Odbor za socijalnu kulturu, Odbor za obrazovanje i Odbor za izdavaštvo. Gotovo su sve spomenute kulturne udruge prvobitno djelovale kao ogranci ove organizacije, a zatim su prešle u djelokrug crkvenih općina.

Sama je organizacija registrirana kao Makedonska nacionalna i kulturno-prosvjetna organizacija. Ona je organizator najveće kulturne manifestacije makedonskih iseljenika u Kanadi i SAD-u, tj. *Ilindenskog piknika*, koji se održava svake godine prvog tjedna kolovoza. Ona organizira i kulturnu manifestaciju "Makedonski dani kulture u Torontu", što je kasnije preuzelo *literaturno* društvo "Braća Miladinovci", koje organizira i kulturno-domoljubnu manifestaciju "Gocevi denovi". Za vrijeme trajanja "Gocevih denova" održava se i tzv. "Komitska večer". U okviru organizacije postoji kulturno-umjetničko društvo "Goce Delčev" (Vražinovski, 1998:110-124).

Važnu kulturnu aktivnost razvijaju seoska društva. Kulturna aktivnost nalazi mjesto u njihovim statutima. U statutu *Spomagatelnog društva* "Oščima" (Društva za pomoć) jedan od ciljeva je "Da pomaže članovima i njihovim obiteljima u čuvanju kulturnih tradicija njihovih predaka". Slični su i ciljevi spomenutog *Spomagatelnog*

društva "Napredok" iz sela Gabreš, gdje se u statutu navodi: "Da potiče interese za izučavanje kulture naroda što potječe iz Gabreša, Kosturskog, Egejske Makedonije."

Seoska društva se imenuju kao kulturno-obrazovna ili kulturno-prosvjetna, ili samo kulturna. Ovakav njihov izbor određuje i glavnu aktivnost – organiziranje kulturnog života svojih članova. Prema tome, seoska su društva svojim dugim djelovanjem organizirala važne kulturne aktivnosti ili su sudjelovala na raznim multikulturnim susretima i festivalima u Kanadi. Neka su od njih imala svoje kazališne i folklorne skupine. Jedno od najpoznatijih je društvo "Otec Gorasim" iz sela Trsje, Lerinsko. Kazališna družina ovoga društva postavila je sljedeća djela: "Makedonska krvava svadba", "Čorbađi Teodosi" i "Trsjanska svadba", odnosno "Starovremenska makedonska svadba". Predstave su izvodili glumci amateri podrijetlom iz tog sela.

Neka od seoskih društava su poznata i po svojoj izdavačkoj djelatnosti te objavljuju monografije o svojim selima. Takvu aktivnost razvilo je društvo "Oščima" iz istoimenog sela u Kosturskom, zatim društvo "Otec Gerasim" iz sela Trsje i drugi (Vražinovski, 1994:19-74). Među makedonskim iseljeništvom se važna kulturna aktivnost odvija i preko medija: makedonskog tiska, makedonskog radija i više televizijskih programa na makedonskom jeziku (isto, 237-240).

Na kraju ovoga priloga želimo naglasiti da je za makedonsku etničku skupinu temelj kulture makedonski jezik. Čuvanje jezika osigurava potpunu dostupnost tradiciji i cijelom kulturnom prostoru. Ako naši iseljenici zaborave materinji jezik, ostaju im "kulturološki ostaci" koji, ipak, mogu biti jako važni. Oni će vjerojatno sačuvati osjećaj povezanosti s precima, no potpun pristup kulturi neće moći osigurati. Drugi osnovni element te kulture je pravoslavna vjeroispovijest koja snažno podržava nacionalni identitet i upućuje na specifična makedonska obilježja (Smolicz, 1986:2).¹

Makedonska etnička skupina u Sjevernoj Americi, kao i u drugim preookeanskim zemljama, svojim kulturnim institucijama obogaćuje kulturno življenje i jedinstvo makedonskog iseljeničtva, a time i povezanost s nacionalnom makedonskom kulturom. Svojom aktivnošću obogaćuje i čini šarolikijom i kulturu svoje druge domovine.

LITERATURA

OBREMSKI, Josef (2001): *Makedonski etnosociološki studii*, Knj. 2. ur. Tanas Vražinovski, Institut za staroslovenska kultura, Matica makedonska, Skopje - Prilep.

POSERN-ZIELINSKI, Aleksander (1987): *Dorobek i perspektywy badań poloninich*. Lublin.

SMOLICZ, Jerzy-Jaroslav (1990): *Kultura i nauczanie w społeczneńskie wieloetnicznym*. Warszawa.

¹ Ova misao J. J. Smolicza se odnosi na poljsku etničku skupinu, no ona je univerzalna i u našem primjeru smo je prilagodili makedonskoj etničkoj skupini, odnosno iseljeničkoj kulturi.

VRAŽINOVSKI, Tanas (1994): *Organizationata struktura na makedonskito iseleništvo vo Kanada*. Skopje.

VRAŽINOVSKI, Tanas (1998): *Narodna mitologija na Makedoncite, Knj. 1*. Institut za staroslovenska kultura, Matica makedonska, Skopje - Prilep.

MACEDONIAN EMIGRATIONAL CULTURE AND THE CULTURAL INSTITUTIONS

(Following the Model of Canada)

Summary

Macedonian emigration, in its existence in the period more than 100 years, has created its own system of social and cultural acting. Based on ethnical organization, its aim was to create its own cultural values on the foundation of the Macedonian cultural inheritance. That was enriched with elements of current Macedonian culture as well as with the element of the culture of the land in which they have emigrated. But, all these cultural activities are limited, because they content only several areas of the cultural life, connected, primarily, with the folk culture.

The cultural organizing contributes in creating the filing of cultural unity among the Macedonian emigrants, and in the same time the filing of the ethnic group as group that has its own culture. As a result of that, they can oppose the process of assimilation. With their activity, they enrich the cultures of their new homelands and make it more heterogeneous.

Key words: Macedonia / diaspora / Canada / culture